

KELMĖS RAJONO DVARAI: dar ne viskas sunykę, dar daug ką verta ir reikia restauruoti, renovuoti, prikelti naujam gyvenimui

Kelmės rajonas – vienas iš tų Žemaitijoje, kuriame XIX a. pab.–XX a. pr. buvo daugiausiai dvarų sodybų ir kur jie sparčiausiai nyko. Kokia šių dvarų statistika, kas apie juos žinoma, kokios iškilios asmenybės yra su jais susijusios? Šiais ir kitais rajono dvarų išsaugojimo klausimais DANUTĖ MUKIENĖ pokalbiui pakvietė Kelmės krašto muziejaus direktorę DANUTĖ ŽALPIENĖ ir muziejininkę LAIMĄ ŠIMKUTĘ.



Iš kairės: Kelmės dvaro vartai. Valentino Lukono nuotrauka; Kelmės dvaro sodyboje švenčiama Valstybės (Mindaugo karūnavimo) diena. 2024 m. Kristinos Milašauskienės nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

– *Dabartinio Kelmės rajono teritorijoje XIX a. – XX a. I p. buvo išskirtinai daug dvarų, ypač medinių. Ar turite sukaupę statistinius duomenis apie tai, kiek jų (mūrinių, medinių) čia minėtu laikotarpiu, o gal net ir XVIII a., būta, kaip metams einant ta statistika keitėsi?*

Danutė Žalpienė: Kelmės rajono ribos per eilę metų keitėsi, todėl tikslios mūsų rajono teritorijoje buvusių dvarų sodybų statistikos neturime. Galėtume palyginti dvarų pokytį per Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį.

1989 m. tuometinio Paminklų restauravimo projektavimo instituto, kuris buvo pavaldus tuometinei Lietuvos TSR kultūros ministerijai, specialistai J. Glemža, A. Meškauskienė ir R. Stulpinas sudarė „Kelmės rajono inventorizuojamų sodybinių ansamblių– buvusių dvarų ir palivarkų sodybų – są-

rašą“. Jame nurodyta, kad tada buvo nustatyta, jog Kelmės rajone yra išlikę tik 22 dvarai, turintys architektūrinę ar istorinę vertę ir kuriuos dar būtų galima prikelti naujam gyvenimui. Iš jų tik 5 dvarai įvardinti kaip sodybo: Beržėnų, Kelmės, Kletiškės, Užvenčio ir Pagryžuvio. Likusieji 15 dvarų (Daustorių, Gelučių, Graužikų, Kalniškių, Karklėnų, Kiaunorių, Kražių, Pagryžuvio, Pakievio, Pašakarnio, Pavandenio, Plūsčių, Spyglių, Šaukėnų, Tytuvėnėlių, Užvarmio, Vaiguvos ir Verpenos) minėtame dokumente vadinami buvusių dvarų fragmentais.

Tuo metu 13-os dvarų centriniai pastatai (rūmai) buvo mediniai, 8 – mūriniai. Dvylikoje šių dvarų ankstesniems savininkams priklausiusiuose gyvenamuosiuose pastatuose gyveno čia sovietmečiu įkeldintos šeimos, o ūkiniai pastatai dažniausiai

(Nukelta į 32 p.)



Kryžiaus šventinimas buvusioje Sirvydų dvaro sodyboje 2005 metais. Danutės Žalpienės nuotrauka



Pašiaušės dvaro gyvenamasis namas 2007 metais. Danutės Žalpienės nuotrauka



Kiaunorių dvaro sodyboje apie 1938-uosius metus. Viduryje stovi dvaro savininkas Jonas Sinkevičius. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo



Verpenos dvaro sodyboje 1937 metais. Kairėje – dvaro savininkai Antanas ir Barbora Klimai. Deršinėje – jų svečiai. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

buvo pritaikyti tada veikusių kolūkių, tarybinių ūkių arba įvairių kitų įstaigų reikmėms. Čia veikė dirbtuvės, fermos, sandėliai ir kt. Beržėnų dvare buvo įsikūrusi Šiaulių autobuso parko poilsio bazė, Kelmės, Kletiškės ir Verpenos dvaruose – tarybinių ūkių kontoros, Kalniškių ir Karklėnų dvaruose – mokyklos, Šaukėnų ir Pagryžuvio – tuberkuliozės sanatorijos, Pašakarnio – kultūros centras.

Šiuo metu pagal Kultūros paveldo centro Lietuvos dvarų duomenų bazę Kelmės rajone yra išlikę 17 dvarų, įtrauktų į saugotinių dvarų registrą. Čia neberasime negrįžtamai autentiškumą praradusių arba visiškai sunykusių, 1989 m. sąraše buvusių, Kražių, Kletiškės, Kalniškių, Karklėnų, Pašakarnio, Plūsčių ir Spyglių dvarų.

1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, buvo pradėti tvarkyti, pilnai ar iš dalies restauruoti renovuoti minėtame sąraše buvę Kelmės, Pakėvio,



Pakražančio dvaras apie 1931-uosius metus. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo



Romerių koplyčia-mauzoliejus Tytuvėnuose. 2007 m. Danutės Žalpienės nuotrauka



Buvusio Šaukėnų dvaro sodybos vartai. Valentino Lukono nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

Šaukėnų, Užvenčio ir Pagryžuvio dvarai. Savininkams pasikeitus šiek tiek buvo pradėtas tvarkyti gražios architektūros neogotikinio stiliaus XIX a. Beržėnų dvaras, bet netrukus darbai nutrūko ir dabar šio dvaro centriniai rūmai yra prastos būklės.

– Dvarai buvo ne tik ūkiniai vienetai, bet dažnai ir svarbūs kultūros, švietimo centrai, vieta, kurioje gimė, gyveno daug iškilių mokslo, visuomenės, kultūros, politikos ir karo veikėjų. Kokias asmenybes, susijusius su Jūsų krašto dvarais, dažniausiai kelmiškiai prisimena ir koel jų atminimas nemarus?

Laima Šimkutė: Muziejuje esame surinkę ir išsaugoję nemažai informacijos apie buvusius mūsų



Tytuvėnėlių dvaro gyvenamasis namas 1938 metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo



Išlynų dvaro gyvenamojo namo fragmentas. Danutės Žalpienės nuotrauka

krašto senuosius didesnius ir mažesnius dvarus, jų palivarkus, čia gyvenusius įžymius žmones. Kaip jau minėjo direktorė, dalies Kelmės rajono teritorijoje buvusių dvarų sodybų jau nebėra nei Kultūros vertybių registre, nei dabartinėje Kultūros paveldo centro Lietuvos dvarų duomenų bazėje. Daugelis jų jau yra visai sunykę arba jų sodybose yra likę tik nedideli čia stovėjusių pastatų, buvusių parkų fragmentai. Kai dvarai klestėjo (XIX a. II p.–XX a. pr.) keletas tų dvarų buvo pažangaus ūkininkavimo pavyzdžiai, svarbūs kultūros ir švietimo židiniai, neretai jų savininkai darė didelę įtaką valsčiaus ar net visos apskrities visuomeniniam ir kultūriniam gyvenimui, buvo žinomi ir už Lietuvos ribų.

Pavyzdžiui, PAKRAŽANČIO DVARE gimė Lietuvos tapytojas JONAS ZENKEVIČIUS (lenk. *Jan Zienkiewicz*, 1821–1888) – vienintelio

(Nukelta į 34 p.)

autentiško Simono Daukanto portreto autorius. Be to, šis mūsų kraštietis nutapė ir dvasininkų, rašytojų Motiejaus Valančiaus, Antano Baranausko, kai kurių politinių veikėjų, valstiečių ir miestiečių, įvairių šventųjų portretų. Jo kūriniai saugomi Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje.

Pakražančio dvaras priklausė Prušinskiams, XVIII amžiuje – Kiaunarskiams, kurie 1764 m. pastatydino pirmąją Pakražančio bažnyčią. Dvaras neišliko.

SIRVYDŲ DVARE (jo sodyboje yra išlikę tik parko fragmentai ir buvusių dvaro savininkų kapai bei jų antkapiniai paminklai) gimė tapytojas, figūrinių kompozicijų, realistinių peizažų, portretų autorius ZIGMAS PETRAVICIUS (1862–1955). Jo kūrinių saugoma Vytauto Didžiojo karo muziejuje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje, Varšuvos nacionaliniame ir kituose muziejuose, taip pat ir privačių meno mylėtojų kolekcijose Lietuvoje ir užsienyje. Kelmės katalikų bažnyčioje yra jo nutapytas Šv. Jurgio paveikslas. Dailininko tėvas Karolis Petravičius buvo 1863 m. sukilimo dalyvis.

Z. Petravičius mirė Kaune.
Iš PAŠIAUŠĖS DVA-



Tradicionis Lietuvos šaulių sąskrydis buvusio Graužikų dvaro teritorijoje. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Lietuvos šaulių sąjungos Vlado Putvinskio-Pūtvio klubo nuotraukų archyvo



Šilo Pavėžupio dvaras 1939 m. per ūkvedžio Jurgio Plučiausko laidotuves. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

RO, kuris istoriniuose šaltiniuose minimas jau XVI a., yra kilęs dailininkas, architektas, rašytojas, Zakopanės architektūros pradininkas STANISLOVAS VITKEVIČIUS (1851–1915). Jo sūnus Stanislovas Ignacas Vitkevičius (lenk. *Stanislaw Ignacy Witkiewicz-Witkacy*, 1885–1939), taip pat buvo dailininkas. Jis pasirašinėjo Vitkacio slapyvardžiu, kad jo darbai nebūtų siejami su tėvo sukurtais.

Pašiaušės dvare gimė ir lietuvių keliautojas, etnografas, geografas, istorikas, karininkas JONAS VITKEVIČIUS-BATYRAS (1806–1839). Vitkevičių daugelis kartų yra susiję su Lietuvoje ir užsienyje garsiomis giminėmis.

Pašiaušės dvaro rūmai išliko. Juose daug metų veikė mokykla. Dabar šis pastatas apleistas. Sodyboje yra senosios liepų alėjos fragmentų.

Buvusio Užvenčio valsčiaus SPYGLIŲ DVARE gyvenusių bajorų P. Lisieckio ir K. Kazakauskaitės-Lisieckienės šeimoje gimė dailininkė tapytoja SOFIJA LISIECKAITĖ-PLECHAVIČIENĖ (1910–2010). Jos vyras Leonardas Plechavičius buvo Nepriklausomos Lietuvos gene-



Iš kairės: buvusios Šilo Pavėžupio mokyklos pastatas; buvusio Grauzikų dvaro kumetyno gyvenamasis namas. Danutės Žalpienės nuotraukos

rolo Povilo Plechavičiaus ir pulkininko Aleksandro Plechavičiaus brolis. Šios dailininkės kūryba yra eksponuota daugelyje Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV) vykusių parodų, o jos paveikslų saugoma privačiose kolekcijose, muziejuose: M. K. Čiurlionio galerijoje Čikagoje, Žemaičių muziejuje „Alka“ (čia yra 133 jos ankstyvojo laikotarpio kūrinių).

Ši menininkė visą gyvenimą buvo ištikima aliejinėi tapybai, kūrybinius sumanymus dažniausiai realizuodavo kurdamą portretus ir peizažus.

Kai kurie Spyglių dvaro sodybos mediniai pastatai išliko (kumetynas, keli ūkiniai pastatai), bet jie labai prastos būklės. S. Lisieckaitė-Plechavičienė mirė Niujorke (JAV).

IŠLYNŲ DVARE gyveno Europoje garsus mokslininkas ichtiologas, bitininkas MYKOLAS GIRDVAINIS (1841–1925). Jis gimė Vilniuje.

1877 m. vedė Išlynų dvaro savininkę Liuciją Kučevskytę, 1885 m. apsigyveno šiame dvare, čia įkūrė žuvininkystės ūkį. Jis vienas pirmųjų pradėjo tirti Lietuvos vandenį, žuvininkystei svarbią jų gyvūniją, o Lenkijoje, Vokietijoje, Ukrainoje įsteigė apie 350 žuvininkystės objektų. Išlynų dvaro pagrindinis ir keli ūkiniai pastatai išliko iki šių dienų. Dabar jie priklauso dviem savininkams. M. Girdvainis mirė Išlynuose.

TYTUVĖNĖLIŲ DVARAS istoriniuose šaltiniuose minimas nuo XV a. pabaigos. Jis yra priklausęs kelioms žinomoms bajorų giminėms. Labiausiai šį dvarą išgarsino čia gyvenusi dailininkė SOFIJA DEMBOVSKYTĖ-ROMERIENĖ (1885–1972). Brandžiausius savo gyvenimo metus (nuo sutuoktinių su Eugenijumi Romeriu 1911 m. iki tremties) ji praleido Tytuvėnų dvare. Ši lenkų

(Nukelta į 36 p.)



Iš kairės: restauruotas Pavandenės dvaro savininkų mauzoliejus-kolumbariumas (kripta). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo; Pavandenės dvaro rūmų liekanos XX a. pabaigoje. Alfonso Būtauto nuotrauka iš: <https://byt.lt/hk2E0>



Iš kairės: Pakėvio dvaro pastatas 2004 metais. Nuotrauka Danutės Žalpienės; restauruotas Pakėvio dvaro pastatas 2019 metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

kilmės dailininkė meno žinovų yra vadinama akvarelės virtuoze, viena ryškiausių Lietuvos portretisčių ir peizažo meistrių.

Iki mūsų dienų išliko tik buvusio Tytuvėnėlių dvaro sodybos fragmentai: sūrinė, tvartas, parkas.

ŠILO PAVĖŽUPIO IR GRAUŽIKŲ DVARAI buvo vieta, iš kurios XIX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais ir XX a. pradžioje sklido švietėjiškos idėjos po visą Lietuvą. Čia gyveno kelios Žemaiti-

jos bajorų Pūtvių kartos. Ypač didelę pagarbą pelnė 1863 m. sukilimo dalyvio RAPOLO PUTVINSKIO sūnus – knygnešys, tautinio atgimimo, visuomenės, kultūros veikėjas, Lietuvos šaulių sąjungos kūrėjas, ideologas, vienas iš žuvininkystės pradininkų šalyje VLADAS PUTVINSKIS-PŪTVIS (1873–1929). Jis gimė Rygoje, mirė Kaune. Jo sūnus STASYS PUTVINSKIS (1898–1942) buvo Lietuvos žemės ūkio ministras, šaulys. Jis gimė Šilo Pavėžupyje, mirė Gorkio kalėjime (Rusija).

Pirmosios žinios apie Šilo Pavėžupio dvarą siekia XVI amžių. Šiame dvare Putvinskių giminė šeiminkavo nuo XVIII a. pradžios, o Graužikų dvare – maždaug nuo 1830 metų.

Medinis Šilo Pavėžupio dvaras neišliko. Po Antrojo pasaulinio karo jis jau buvo gerokai apleistas, bet jame dar gyveno 8 šeimos. 1983 m. kilus gaisrui, dvaro rūmų pastatas sudegė, nukentėjo ir visa sodyba. Iki mūsų dienų išliko tik XIX a. statytas medinis dvaro svirnas. Dvarvietė pažymėta paminkliniu akmeniu, skirtu Putvinskių giminės atminimui.

Yra išlikęs 1936 m. Putvinskių statytos pradinės



Nuotraukose (iš kairės): viršuje – Daustorių dvaro rūmai apie 1937-uosius metus. Fotografas nežinomas; apačioje – Daustorių dvaro gyvenamasis namas 2004 m. Danutės Žalpienės nuotrauka; dešinėje – Daustorių dvaro rūmai apie 1937-uosius metus. Fotografas nežinomas. Nuotraukos iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

mokyklos pastatas, kuris šiuo metu priklauso privatiems savininkams.

Putvinskių turėtoje Graužikų dvaro sodyboje neblogai išliko tik kumetyno su aukštu stogu ir svirno pastatai. Buvęs medinis ponų namas pokario metais buvo pritaikytas mokyklai, veikiausiai, perstatytas. 1992 m. Graužikuose buvo rasti į žemę užkasti du bidonai su Putvinskių šeimos archyvu, kuris perduotas Šiaulių „Aušros“ muziejui.

1891 m. I. IVANAVIČIUS PAGOJO DVARE (dvaras neišliko) įkūrė pirmąją Lietuvoje pienininkystės mokyklą, kuri su pertraukomis 1901–1903 metais veikė iki 1910-ųjų. Mokykla turėjo pavyzdinę garinę pieninę, kurioje buvo sumontuotas pirmasis Lietuvoje mechanizuotas pieno separatorius, varomas garo mašina. Į dvi metę mokyklą kasmet būdavo priimama apie 10 mokinių. Valdžia jiems skirdavo po 90 rublių per metus, o dvaras suteikdavo butą ir maistą. Joje dirbo 4 mokytojai. Mokiniai, baigę šią mokyklą, turėdavo minėtoje pieninėje atlikti pusantrų metų praktiką, o čia savarankiškai padirbėję trejus metus, tapdavo pienininkystės meistras.

PAVANDENĖS (SAKELINĖS) dvaras istoriniuose šaltiniuose minimas nuo 1553 metų. Jo sodyba buvo įsikūrusi labai gražioje vietoje – kalneliuose ant Gludo (Bludo) ežero kranto. Kitoje ežero pusėje stūkso Moteraičio piliakalnis. Pavandenės dvaras,



Restauruotas Adošiškės dvaro gyvenamasis namas. 2007 m. Valentino Lukono nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo



Adošiškės dvaro gyvenamasis namas 1935 metais. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo



Užvenčio dvaro ponų gyvenamojo namo fragmentas. 2007 m. Danutės Žalpienės nuotrauka

atskiros jo dalys yra priklausiusios keliems šeiminiams. XIX a. dvaras atiteko Sakelių giminei. Žinoma, kad Sakeliai savo dvare slėpė 1863 m. sukilimo dalyvius. Paskutinis dvaro paveldėtojas ZIGMANTAS SAKELIS (1879–1941) įsteigė vieną iš pavyzdingiausių ūkių Žemaitijoje,

(Nukelta į 38 p.)



Prie atstatyto Kelmės dvaro svirno vyksta Žolinių šventės renginys. 2021 m. Kristinos Milašauskienės nuotrauka



Restauruotas Užvenčio dvaro svirnas, kuriame dabar veikia Užvenčio kraštotyros muziejus (Kelmės krašto muziejaus padalinys). 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka



Renovuotas Užvenčio dvaro malūnas užtvenktos Ventos upės pakrantėje. 2014 m. Danutės Mukienės nuotrauka

kuris buvo garsus ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų. Tarpukario metais šiam ūkiui vien ariamos žemės priklausė 300 hektarų. Čia buvo auginami grynakraujai veisliniai gyvuliai, tvenkiniuose veisdavo žuvis, žemę apdirbdavo tuo laiku itin modernia technika. Dvaro teritorijoje veikė pieno perdirbimo bendrovė.

Didžiuliai dvaro parko pakelių medžiai ir vis dar šakomis dangų remiantis galiūnas ąžuolas, pastatų liekanos liudija seno, darbščių rankų išpuoselėto kampelio didingą praeitį ir griūvančią, niokojamą dabartį. Dvaro sodyboje yra išlikęs ūkinis pastatas, koplytėlė, ledainė-rūsysis, o Pavandenės alkakalnyje atvykstančiųjų dėmesį patraukia atkurtas dvarininkų Sakelių mauzoliejus-kolumbariumas.

Kadangi daugelio buvusių dvarų nėra likę nė žymės, mes, muziejininkai, rinkdami informaciją vadovaujamės ir 1923m. pirmojo visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, nors tuometinių valsčių ribos nesutampa su dabartinių seniūnijų ar savivaldybių ribomis. Pavyzdžiui, pagal šį surašymą, vien Kelmės valsčiuje buvo 37 dvarai, trijuose jų gyveno daugiau kaip 100 gyventojų, vienuolikoje – daugiau kaip 50.

– Kokios, Jūsų žiniomis, buvo pagrindinės dvarų sodybų nykimo priežastys Jūsų rajone? Kiek tai aktualu dabar?

DANUTĖ ŽALPIENĖ: Pagrindinė nykimo ir sunykimo priežastis yra ta, kad

didžioji dauguma dvarų prieš Antrąjį pasaulinį karą, likusieji po jo neteko savo savininkų, o jų sodybose buvo apgyvendinti žmonės ir dažniausiai po kelias šeimas kiekvienoje. Jie neskirdavo reikiamo dėmesio pastatų, juos supusių želdynų priežiūrai, kartais net nesuprasidavo, kad gyvena kultūros paveldo objekte. Sovietmečiu daugelyje dvarų sodybų buvo įsikūrusios valstybinės įstaigos (mokyklos, kultūros namai, kolūkių kontoros ir kt.). Jos pastatus prižiūrėdavo, remontuodavo, bet tuo laikotarpiu daugelis šių statinių prarado autentiškumą, nes valstybė dvarų paveldo išsaugojimui neskyrė reikiamo dėmesio. Šiuo metu jis yra gerokai didesnis. Nekilnojamųjų kultūros paveldo objektų valdytojai eksploatuodami jiems priklausančius paminklinius pastatus, privalo laikytis teisės aktuose nurodytų reikalavimų, susijusių su tų statinių priežiūra ir tvarkymu. Valstybė finansiškai remia pastatų atnaujinimo, restauravimo darbus. Bet... Tokių objektų restauravimo, renovavimo darbai ne tik daug kainuoja. Reikia daug žinių norint tinkamai parengti tokiems darbams reikalingus dokumentus, reikia ir kantrybės juos derinant, ieškant finansavo ir kt. Daugelis dabartinių privačių dvarų sodybų ar jų atskirų pastatų valdytojų fiziškai ir finansiškai nepajėgia pagal paveldosauginius reikalavimus restauruoti jiems priklausančių statinių, todėl daugelis dvarų sodybų toliau



Beržėnų dvaro centriniai rūmai 2007 metais. Nuotraukos Valentino Lukono ir Danutės Žalpienės

nyksta. Ypač sunku atkurti dvarų pastatus, jei jie privatizacijos laikotarpiu perėjo kelių žmonių nuosavybėn žmonių. Dabar dažnai jų valdytojai dėl vieno ir to paties pastato turi skirtingus planus, norus ir jų finansinės galimybės nevienodos. Tokiu atveju kaip taisyklė susitarti nepavyksta, darbai stringa, o vertingi buvusių dvarų pastatai, jų želdynai nyksta.

– Kiek Jūsų rajone yra buvusių dvarų sodybų, kuriuose išlikę pastatai paskutiniaisiais metais jau yra renovuoti arba restauruoti?

LAIMA ŠIMKUTĖ: Tik privačiomis arba privačiomis ir su valstybės pagalba buvo atkurta keletas mažesnių Kelmės rajono dvarų.

Pakėvio dvaro prikėlimas – pavyzdys, kaip valstybės ir privačiomis lėšomis įmanoma iš užmaršties prikelti kultūros paveldo objektą. Šis bene didžiausias Vaiguvo valsčiuje buvęs dvaras 1923 m. surašymo duomenimis turėjo 10 ūkių, kuriuose gyveno 177 žmonės. Dvaras minimas

(Nukelta į 40 p.)



Iš kairės: Liolių dvaro savininkai (iš kairės): Marija Ivanavičienė, Leonora Ivanavičiūtė ir Kipras Ivanavičius, priekyje stovi jų anūkas. Fotografuota Sibire; Liolių dvaro gyvenamasis namas tarpukario metais ir vežimas su dvariškiais prie Liolių dvaro gyvenamojo namo. Fotografai nežinomi. Nuotraukos iš Kelmės krašto muziejaus archyvo



jau 1585 m. Raseinių žemės teismo aktų knygoje ir priklausė Radavičių giminei. Mirus Ignui Radavičiui, 1869 m. Pakėvis atiteko Gruževskaitei-Venclauskienei. XX a. I pusėje Pakėvio dvarą nusipirko Konstantinas Naikauskas. 1940 m. dvaras buvo nacionalizuotas – čia įkurtas valstybinis ūkis. XIX amžiuje Pakėvį išgarsino čia gimęs etnografas, tautosakininkas, literatūros istorikas LIUDVIKAS ADOMAS JUCEVIČIUS, pasirašinęs Liudwik z Pokiewia slapyvardžiu.

Vaiguvos seniūnijoje yra atstatytas medinis Adošiškių dvaras. Išėjusi į pensiją savo gimtinėje apsigyveno iš Vilniaus grįžusi Regina Bytautaitė-Jancauskienė. Jos senelis Vaitiekus Bytautas šį dvarą buvo gavęs kaip palikimą. Moteris stengėsi atkurti tokį dvarą, koks jis buvo jos vaikystėje, tarpukariu. Atsakingai dirbant suremontuotas 150 metų senumo pastatas, perdengtas jo stogas.

Šio dvaro sodyboje yra išlikęs ir svirnas, tvartas, buvęs kerdžiaus namelis, ledainė. Netoliese – di-

džiulis tvenkinys, kuris suformuotas užtvenkus Kni-tuojos upelį (jo vanduo seniau suko malūno girnas). Dabar dvaras jau priklauso kitam savininkui.

Tytuvėnų seniūnijoje privačiomis lėšomis atstatytas Pašimšės mūrinis dvaras. Viena iš paskutiniųjų dvaro savininkų buvo Kristina Orteliene. Į rytus nuo dvaro, vakariniame Tyrulių pelkės pakraštyje, yra išlikęs Ortelio akmuo, dar vadinamas Didžiuoju. Šio netaisyklingo keturkampio formos, tamsiai pilkos spalvos granito akmens ilgis – 3,5 m, plotis – 2,5 m, aukštis – 2 metrai. 1850 m. Pašimšės dvaro savininkas Mikalojus Ortelis, pasinaudodamas nemokama baudžiauninkų darbo jėga, norėdamas Tyrulių pelkę nusausti, iškasė per ją griovius ir, siekdamas tą įvykį įamžinti, liepė šiame akmenyje iškalti įrašą „1850 metais Mikalojus Ortelis nusausino Tyrulius“.

– Kokių dvarų sodybų, juose esančių pastatų atnaujinimui, Jūsų supratimu, artimiausiais metais rajone reikėtų skirti daugiausiai dėmesio?

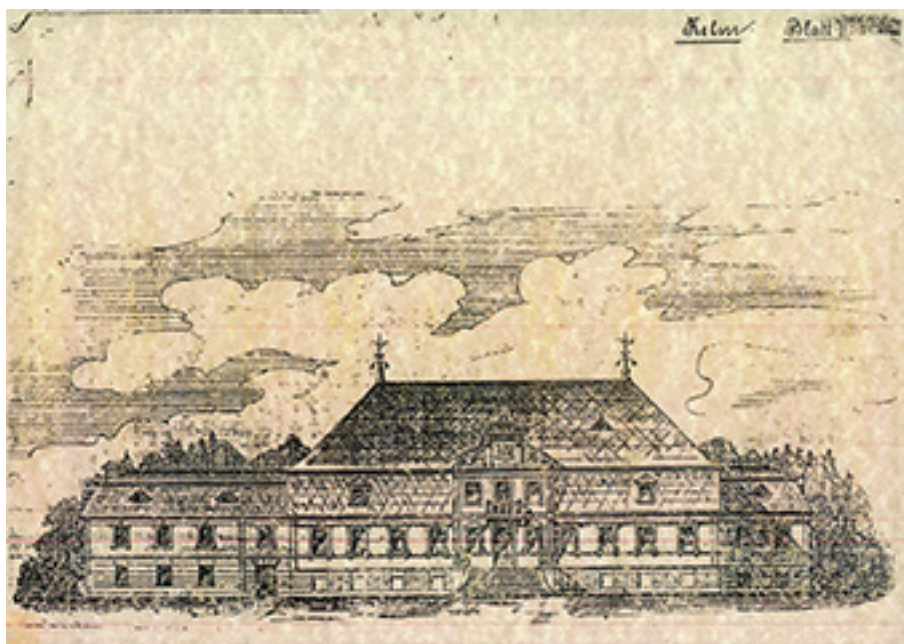
DANUTĖ ŽALPIENĖ:
Būtina toliau prižiūrėti Kelmės, Pagryžuvio, Beržėnų dvarų sodybas dėl jų architektūrinės, istorinės bei kraštovaizdžių kultūrinės vertės.

Būtų labai prasminga išsaugoti jau minėtos Graužikų dvaro sodybos fragmentus, parką

(Nukelta į 42 p.)



Pagryžuvio dvaro rūmai apie 2014 metus. Danutės Mukienės nuotrauka



Iš kairės: senasis Kelmės bajorų Gruževskių herbas. Nuotrauka iš: <https://byt.lt/vjp7c>; Kelmės dvaro centrinių rūmų pagrindinio fasado piešinys. 1892 m. Dailininkas F. Lechmanas. Nuotrauka iš Kelmės kršto muziejaus archyvo



Kelmės dvaro sodybos fragmentas. Virginijaus Mankaus nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo



Iš kairės: atstatytame Kelmės dvaro svirne veikiančios etnografinės ekspozicijos fragmentas. 2024 m. Kristinos Milašauskienės nuotrauka; tame pačiame svirne 2016 m. surengtos Kelmės rajono mokinių kūrybos darbų parodos fragmentas. Valentino Lukono nuotrauka

dėl jo istorinės vertės. Graužikų dvaras buvo žemaičių bajorų Putvinskių tėvonija. Čia yra išsaugotas 1863 m. sukilėlių ąžuolas, po kuriuo rinkosi Rapolo Putvinskio suburti sukilėliai. Dvarą XIX a. pab. valdė visuomenės veikėjas, Lietuvos šaulių organizacijos įkūrėjas Vladas Putviskis su žmona Emilija. Tai buvo vienas iš draudžiamosios lietuviškos spaudos platinimo centrų Žemaitijoje. Čia veikė slapta lietuviška mokykla, kurioje mokė dvare šeimininke tarnavusi rašytoja Žemaitė. Nuo 1920 m. šiame kaime ant Žvėryno kalno per Jonines Šaulių sąjungos nariai organizuodavo šventes, į kurias susirinkdavo šauliai iš visos Lietuvos.

Reiktų išsaugoti ir visą Užvenčio dvaro sodybos kompleksą, ypač dėl jo istorinės ir architektūrinės vertės. Čia 1887–1898 m. su pertraukomis gyveno rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana (1877–1930), o 1912–1940 m. šeimininkavo, pavyzdinį ūkį turėjo Lietuvos Nepriklausomybės Akto (1918 m. vasario 16 d.) signataras Jonas Smilgevičius (1872–1942). XVII a. statytas Užvenčio dvaro gyvenamasis ponų namas pagal savo išlaikytą tokios paskirties medinių dvarų gyvenamiesiems namas būdingą išvaizdą ir formą yra išlikęs vienintelis Lietuvoje.

Būtina kiek įmanoma daugiau dėmesio skirti Žemaitijos bajorams Pšeciševskiams, vėliau Romeriams priklausiusiai Pagryžuvio dvaro sodybai. 1859 m. statyti šio dvaro rūmai yra vertinami kaip vienas gražiausių Lietuvos romantizmo architektūros paminklų. Čia yra ir išpūdingas parkas. Iki šių dienų yra išlikęs buvusio dvaro centrinių rūmų pastatas, keturi ūkiniai pastatai, buvęs tarnų namas bei parkas. Nors per paskutiniuosius 100 metų jo savininkai keitėsi, bet dvaras buvo atnaujinamas ir prižiūrimas. 1923 m. čia veikė Jėzuitų naujokynas, 1949

metais – Kelmės apskrities ligoninė, 1951–2005 metais – plaučių tuberkuliozės ligoninė, vėliau – Aukštelkės pensionatas, kuriam išsikėlus dvaras perduotas Turto bankui. Dabar jis priklauso privatiems savininkams, kurie planuoja atkurti buvusio dvaro vidaus interjerą. Jau yra atlikti tyrinėjimai, parengtas techninis projektas rūmuose buvusios koplyčios atkūrimui. Minimaliai prižiūrimame parke nustatytomis valandomis gali lankytis turistai ir visi kiti to pageidaujantys. Visa tai teikia vilčių, kad šis dvaras atgis.

– *Kurios rajone esančios dvarų sodybos, atskiri jų pastatai paskutiniaisiais metais buvo restauruoti, renovuoti iš ES Struktūrinių fondų lėšų?*

DANUTĖ ŽALPIENE: 2009 m. buvo įgyvendintas projektas „Kelmės dvaro sodybos svirno restauravimas ir pritaikymas muziejinei, kultūrinei ir švietimo paskirčiai“. Jis finansuotas iš Europos ekonominės erdvės (EEE) ir Norvegų finansinių mechanizmų fondo. Projekto vykdymo metu atkurtas Kelmės dvaro svirnas: restauruotas stogas, sienos, pamatai, buvęs vidaus išplanavimas, patalpos pritaikytos muziejaus edukacinei veiklai.

2016 m. parengus projektą „Kelmės krašto muziejaus energijos suvartojimo sumažinimo priemonių įgyvendinimas“ ir gavus finansavimą iš Klimato kaitos specialiosios programos (LAAIF) Kelmės dvaro rūmuose įrengtas geoterminis šildymas.

2019 m. įgyvendinant investicinį projektą „Kelmės dvaro sodybos parterinės dalies sutvarkymas ir pritaikymas visuomenės poreikiams“, finansuotą iš Europos regioninės plėtros fondo, valstybės ir Kelmės rajono savivaldybės biudžeto lėšų, sutvarkyta Kelmės dvaro sodybos parterinės dalies takų danga, nutiesti pėsčiųjų takeliai, įrengtas teritorijos apšvie-



Iš kairės: 1830–1831 sukilimo veikėjas Julius Gruževskis (1808–1865). F. Le Villaino litografija pagal Ch. L. Bazino piešinį iš: J. Straszewicz „Die Polen und die Polinnen der Revolution vom 29. November 1830“, Stuttgart 1832–37, Varšuvos nacionalinė biblioteka; Pirmoje eilėje centre – Kelmės dvaro valdytoja Gabrielė Gruževskienė (1860–1941) su vaikais Adolfina (1891–1942), Sofija (1892–1988) ir Jonu (1895–1939). Fotografas C. Schulz. 1910 m. KKM GEK-15305-a. Nuotraukos iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

timas, pastatyti lauko suoliukai, įrengtas amfiteatras su scena, lauko tualetas, apželdinta teritorija bei įrengta automobilių stovėjimo aikštelė.

2023 m. vykdant projektą „Kelmės dvaro ansamblio parko sutvarkymas ir pritaikymas visuomenės poreikiams“, finansuotą iš Europos Sąjungos Sanglaudos fondo, buvo atkurta ir sutvarkyta Kelmės dvaro ansamblio sodybos teritorija ir parkas: buvusi sodybos struktūra, kūdrų sistema, istoriškai susiformavusios parko kompozicijos, parko medžiai, želdiniai, buvusi mažoji architektūra, sutvarkyti pasivaikščiavimo takai ir apžvalgos aikštelė.

2012 m. vykdant projektą „Užvenčio muziejaus restauravimas ir jo pritaikymas kultūrinio turizmo reikmėms“, ES finansuotą pagal Sanglaudos skatinimo veiksmų programą, buvo restauruotas Užvenčio dvaro svirnas, įrengtos patalpos ekspozicinei trijų dalių salei ir edukacinių užsiėmimų-parodų salei. Buvusio svirno patalpose buvo įrengta muziejinė ekspozicija apie Užvenčio dvare gyvenusią rašytoją Šatrijos Raganą ir Lietuvos Nepriklausomybės akto signatarą Joną Smilgevičių. Buvo sutvarkyta ir teritorija apie svirną.



Privačiomis Mildos ir Alvydo Knyzelių šeimos lėšomis yra restauruotas Užvenčio dvaro malūnas.

2013 m. valstybės ir privačiomis lėšomis restauruotas Pakėvio dvaras.

– Šiomet darbai vėl vyksta Kelmės dvaro sodyboje. Koks projektas čia dabar įgyvendinamas, kas vykdant jį numatyta padaryti ir kas tuos darbus finansuoja?

DANUTĖ ŽALPIENĖ: 2023–2025 m. muziejuje yra įgyvendinamas projektas „Kelmės dvaro rūmų vidaus patalpų restauravimas ir naujos ekspozicijos įrengimas“. Darbai finansuojami pagal Valstybės investicijų programą iš valstybės ir Kelmės rajono savivaldybės biudžeto lėšų.

Šie Kelmės dvaro restauracijos darbai ne pirmieji jo ilgoje, net keturis šimtmečius apimančioje istorijoje. Istorikė dr. Rasa Butvilaitė straipsnyje „Kelmės dvaro sodybos architektūros raida XVI–XX amžiais“, remdamasi šaltiniais, pristato savo atkurtą Kelmės dvaro sodybos raidos vaizdą. Pasak moks- (Nukelta į 44 p.)



2004 m. parduodama Kiaunorių dvaro sodyba, kurios centre – 1851 m. pastatytas gyvenamasis. Yra išlikusių ūkinių pastatų, buvusio parko fragmentų. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Kelmės krašto muziejaus archyvo

lininkės, dvaro centras įvairiais laikotarpiais vystėsi netolygiai intensyviai. Didelės statybos, rekonstrukcijos, teritorijos formavimo darbai čia vyko XV a. II p., kai dvaras priklausė Kontautams, ir XVI a. I p., dvarą valdant Solomereckiams. Reikšmingi statybinės veiklos pagyvėjimo etapai siejasi su keliomis Gruževskių šeimomis: Jonu ir Sofija Radzminska (XVI a. pab.), Jurgiu ir Mariana Podbereska (XVII a. 3–7 deš.), brolių Jurgio ir Jokūbo Ernesto tandemu (XVIII a. IV ketv. – XIX a. 3 deš.), jų broliu Jonu ir vėliau jo sūnumi Bronislavu (XIX a. II p.). Ryškiausių nuosmukį sodyba patyrė XVIII a. I p. dėl vykusių karų ir šeiminių aplaidumo. Komplekse išlikti seniems ūkinės paskirties trobesiams sutrukdė 1832–1846 m. vykęs dalies dvaro savininkų turto nusavinimas, pasikeitusios ūkininkavimo sąlygos po baudžios panaikinimo, taip pat ir nuo 1919 m. Lietuvoje vykusios Žemės reforma. 1940 m. dvaras buvo nacionalizuotas. Pokario metais rūmuose veikė vidurinė mokykla, vėliau čia įsikūrė Kelmės paukštininkystės tarybinio ūkio administracija. Tuo laikotarpiu buvo pradėta rūpintis dvaro pastatų ir sodybos sutvarkymu: apie 1975-uosius metus atlikti pirmieji istoriniai tyrinėjimai, parengta restauracijos darbų techninė dokumentacija. 1987 m. rūmų pastatas iš dalies restauruotas, įrengti inžineriniai tinklai, bet tuo laikotarpiu keitėsi santvarkos, ne visi dirbo atsakingai, todėl dalis darbų buvo atlikta nekokybiškai arba liko neužbaigta.

Nuo 1990 m. rūmuose veikia Kelmės krašto muziejus. 2006 m. sutvarkytas buvęs avarinės būklės rūmų stogas, pastato fasadai, langai, lauko durys. 2012 m. atlikta dvaro rūmų rūsių rekonstrukcija, jų patalpos pritaikytos amatų centro veiklai. 2015 m.



Pašiaušės ir Jahampolio dvarams skirtas stendas, eksponuotas nuo 2001 m. Kelmės krašto muziejuje veikusioje parodoje. Danutės Mukienės nuotrauka

įrengtas geoterminis šildymas, 2018 m. restauruota terasa. Tai buvo daugiau rūsių ir pastato išorės tvarkymo darbai. Tuo tarpu rūmų vidus iš dalies buvo tvarkomas tik prieš keturiasdešimt metų. Paskutiniaisiais metais pastato vidus jau atrodė nekaip, mažai ką bepadėdavo karts nuo karto atliekamas jo smulkus kosmetinis remontas. Mansardos perdangos, inžineriniai tinklai ir stogo apšiltinimas nebeatitiko normatyvinių dokumentų esminių reikalavimų, pirmojo aukšto sienų apdaila buvo pažeista drėgmės ir užteršta tirpiomis druskomis. Pagal konstrukcijų tyrimų išvadas kai kurių perdangų būklė buvo avarinė, jos vibravo ir lingavo. Pastatas nebuvo pritaikytas ir žmonių su negalia lankymui.

Dabar vykdamas Kelmės dvaro rūmų sutvarkymo projektą bus suremontuotos rūmų vidaus patalpos, jose įrengtos ekspozicinės, informacinės, edukacinės ir socialinės zonos, muziejus bus pritaikytas lankytojams, turintiems negalią. Bus modernizuoti inžineriniai tinklai, įrengtos ryšių, apsaugos ir gaisrinės signalizacijos sistemos. Visose rūmų patal-

pose numatyta įrengti naujas grindis, nuo pirmojo aukšto ir mansardos patalpų mūrinių sienų pašalinti suirusį tinką, senus dažus, restauruoti sienose atsiradusias siūles, atstatyti suirusias plytas, paviršių nutinkuoti ir nudažyti. Planuojama projekto vykdymo metu restauruoti ir šio pastato vertinguosius elementus – autentiškas medines įsprūdines duris, tambūrą, sieninių spintų duris, metalines kalvio darbo duris, medinius laiptus, 2 krosnis, lubų lipdytinį dekorą, sienų ir lubų polichrominį dažymą. Sustiprinus pirmojo ir mansardinio aukšto medinės perdangas, bus suremontuotos lubos. Pradėjus vykdyti projektą, archeologinių kasinėjimų metu rasta labai vertingų, gilią Kelmės dvaro istoriją liudijančių XVII a. koklių, papuoštų tuometinių savininkų Jurgio Gruževskio (IG) ir jo žmonos Marianos Samsonovnos Podberskos (MSP) inicialais bei jų giminėi priklausiusiais herbais.

– Neatskiriama dvarų sodybų dalis – jų parkai, čia augę sodai. Kokie yra išlikę, kuriuos jų siūlytumėt Kelmės rajone aplankyti tiems, kas domisi Žemaitijos dvarais?

LAIMA ŠIMKUTĖ: Žemaitijos regione Kelmės kraštas išsiskiria senųjų parkų gausa, tačiau lankantis dvarų sodybose paskutiniaisiais metais, nerimą kelia jų būklė. Nemažai dvarų parkų tvarkomi tik minimaliai arba yra visiškai palikti likimo valiai. Kai kurie jų daugiau panašūs ne į parkus, o į blogai prižiūrimą mišką.



Pagryžuvio dvaro parko fragmentas. XX a. pab. Laimučio Januškevičiaus nuotrauka iš RKIC archyvo

Aplankyti verta Beržėnų, Pagryžuvio, Kelmės, Užvenčio, Johampolio dvaro sodybų parkus. Minimaliai prižiūrimas Beržėnų dvaro parkas. Istoriniuose šaltiniuose Beržėnai minimi nuo XV amžiaus. Šis dvaras yra priklausęs grafams Hutten-Čapskiams. Jų laikais pastatyti mūsų dienų sulaukę, ne kartą rekonstruoti dvaro pastatai, įkurtas parkas, žvėrynas, iškasti tvenkiniai, dvaro teritorija apjuosta mūro tvora. Dvaro rūmai statyti XIX a. antroje pusėje. Jie neogotikinio stiliaus. Peizažinis Beržėnų parkas suformuotas XIX a. pab.–XX a. pr. Yra išlikusių senųjų želdinių. Sovietmečiu šalia senojo parko suformuota teritorija su gera ir patogia takų sistema. Parke vyrauja vietinės medžių ir krūmų rūšys. Šalia jo – didelis tvenkinys su nedidele sala. Dar vienas nedidelis tvenkinukas yra parko teritorijoje. Architektūrinę, urbanistinę, kraštovaizdinę vertę turintis Beržėnų dvaro sodybos kompleksas 1996 m. įtrauktas į Lietuvos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą. Jam priklauso rūmai, skalbyklos, koplyčios (jos rūsiuose ilsisi Čapskių giminės palaikai), sarginės, kiaulidės, svirno, karvidės, namo, tvarto, spirito varyklos pastatai ir parkas.

Taip pat minimaliai prižiūrimas ir Pagryžuvio dvaro parkas, nors jis vienas gražiausių iki šių dienų išlikusių XIX a. parkų mūsų rajone. Mišraus stiliaus Pagryžuvio parką Romeriai įkūrė 1840–1863 m. pagal architekto F. Rimgailos (jis projektavo ir Pagryžuvio rūmus) projektą gražaus reljefo teritorijoje – Gryžuvos upelio dešiniajame krante. Parkas išsidėstęs dviejose terasose: viršutinėje – prie rūmų, ir apatinėje – prie upelio. Per parką teka Blikės upokšnis. Netoli – IX–XIV a. Kalvinkalnio piliakalnis, dešiniajame upės krante – Girntkalnis. Priešais rūmus – apskritos formos parteris su apvažiavimo keliukų kilpa. Paėjus už rūmų, laiptais galima nusileisti į peizažinio stiliaus apatinę terasą, kurioje yra kanalu sujungti du tvenkiniai. Arčiau upės esantį didesnę tvenkinį supa foninis pylimas su apžvalgos kalvele. Kita apžvalgos kalvelė yra ant didesniojo tvenkinio kranto. Parko karkasą sudaro vietiniai medžiai. Introducentų yra 14 rūšių ir formų. Iš senųjų išlikę paprastieji kaštonai, europiniai maumedžiai (aukštis 22–25 m, skersmuo 64–80 cm) ir kt. Parke itin daug tujų – jų priskaiciuojama apie 200. Čia auga daug retų medžių ir krūmų.

1997 m. architektūrinę, istorinę kraštovaizdinę vertę turintis Pagryžu-

(Nukelta į 46 p.)



Beržėnų dvaro parko fragmentai. Laimučio Januškevičiaus nuotraukos iš RKIC archyvo

vio dvaro kompleksas įtrauktas į Nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą.

Geriausiai lankymui pritaikytas Kelmės dvaro parkas, kuris sutvarkytas 2023 m. vykdant projektą, kuris, kaip jau minėta, finansuotas iš ES struktūrinių fondų ir Kelmės rajono savivaldybės biudžeto lėšų. Šį parką šalia Vilbėno upelio (Kražantės intakas) XVII a. vid. įkūrė ir beveik 350 metų puoselėjo bajorai Gruževskiai. 1898 m. Juozas Pavlovičius buvo parengęs parko pertvarkymo projektą. Kelmės parkas 1986 m. paskelbtas gamtos paminklu. Tai ryškus baroko bruožus išlaikęs geometrinis (šis stilius čia vyrauja) parkas. Panašių parkų Lietuvoje yra išlikę tik vienetai. Į atskiras taisyklingas dalis jį suskaido stačiais kampais susikertančios alėjos. Barokinio stiliaus rūmai pastatyti ant pakilimo. Už jų atsiveria puikus vaizdas į apatinėje parko terasoje esantį gana didelį tvenkinį. Parke įrengta apžvalgos aikštelė, nuo kurios atsiveria malonūs akiai parko vaizdai, tvenkinio bei už jo esančio Kelmės miesto panorama, trys parke esantys mažesni tvenkiniai. Priešais rūmus yra palyginti nedidelė taisyklingos formos parterinė dalis. Dauguma šiuo metu augančių galingų vietinių medžių (ąžuolai, klevai, liepos, uosiai) yra senojo parko palikimas. Iš introducentų, kurių čia yra 14 rūšių, paminėtinos didžialapės liepos, pilkasis riešutmedis. Išlikęs ir senasis sodas. 1996 m. gruodžio 23 d. Kelmės dvaro sodyba įtraukta į Lietuvos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą.

Gerai tvarkomas ant Ventos upės kranto išsidėstęs Užvenčio parkas,

kurio teritorijoje yra ir užtvenktos Ventos tvenkinys. Parkas mišraus plano, užima apie 1,5 ha. Jis įkurtas XIX a. I p., yra išlaikęs planinę erdvinę struktūrą ir pagrindinius elementus. Išlikusi ir Šatrijos Raganos apysakoje „Sename dvare“ aprašyta garsioji liepų alėja. Parke daugiausiai auga savaiminių rūšių medžiai, iš kurių galingiausi uosiai ir liepos. Kai kurių jų skersmuo siekia daugiau negu 1 metrą. Yra čia ir egzotinių augalų. Išlikęs senas sodas. 1958 m. Užvenčio parkas paskelbtas kultūros paveldo objektu, 1986 m. – vietinės reikšmės gamtos paminklu.

Johampolio dvaro parkas yra neblogai prižiūrimas vietos bendruomenės. Jo teritorijoje vyksta įvairūs renginiai.

Johampolio dvaras – Kelmės reformatų monografijos autoriaus Boleslovo Gruževskio (1848–1922) tėviškė. Dvarvietėje stovi ant buvusio dvaro pamatų iškilęs mokyklos pastatas, kuriame ilgą laiką veikė mokykla (ji vadinama Mockaičių pagrindine mokykla). Buvusio dvaro sodyboje yra išlikęs parkas ir du tvenkiniai, sujungti vienas su kitu. Vyrauja vietiniai medžiai, daugiausiai liepos, ąžuolai, uosiai. Yra ir svetimžemių augalų. Parkas mišraus plano. Jo erdvinė struktūra pažeista. Nuo 1958 m. Johampolio parkas saugomas kaip kultūros paminklas, 1986 m. jam suteiktas vietinės reikšmės gamtos paminklo statusas.

– *Kokias rajono teritorijoje*

je esančias dvarų sodybas šiandien galima įvardinti kaip reprezentacines?

DANUTĖ ŽALPIENĖ: Pirmiausiai tai Kelmės dvaras, kurio pagrindiniuose pastatuose, kaip jau minėta, yra įsikūręs Kelmės krašto muziejus. Jis teikia muziejines, edukacines, salių nuomos ir vestuvių fotosesijų paslaugas. Muziejaus organizuojamose edukacinėse veiklose dalyvauja mokiniai ir suaugusieji. Turistinio sezono metu dvare dažnai sulaukiame ekskursijų.

Tarp kitų Žemaitijos dvarų Kelmės dvaras išskirtinis savo istorija bei unikalia architektūra. Jis turistams patrauklus dabar jau sutvarkyta sodybos parterine dalimi, parku, kuriame atkurta istoriškai susiformavusi jo kompozicija, želdiniai bei kūdrų sistema. Parko parterėje organizuojami koncertai, vyksta įvairūs miesto renginiai: Užgavėnių, Atvelykio, Valstybės (Mindaugo karūnavimo) šventės ir kt.

Pakėvio dvaras, kurio savininkas yra UAB „Pakėvio dvaras“, teikia restorano, viešbučio, salių nuomos, fotosesijų, edukacines ir ekskursijų organizavimo paslaugas. Ten vyksta ir kultūriniai renginiai.

Užvenčio dvaro restauruotame svirne, kaip jau minėta, veikia muziejus, o buvusiam Užvenčio dvaro malūne (savininkai Milda ir Alyvdas Knyzeliai) yra teikiamos apgyvendinimo, SPA bei salių nuomos paslaugos. Dvare jau keletą metų vasaromis organizuojami metalo, akvarelės ir keramikos festivaliai „Užventis mene“, kurių metu dvaro malūnas tampa menininkų kūrybos ir poilsio vieta.

– Prieš keliolika metų (gal jau ir seniau) lankydami Jūsų muziejuje, Kelmės dvaro vartų vienoje iš patalpų mačiau parodą, kurioje buvo eksponuojama gana daug senųjų Kelmės krašto dvarų (išlikusių ir neišlikusių) nuotraukų, buvo pateikta nemažai ir tekstinės informacijos apie juos. Kokį Kelmės krašto dvarų paveldą yra Jūsų muziejus sukaukęs? Ar šį darbą tęsiate, jei taip, kokiomis formomis?

LAIMA ŠIMKUTĖ: 2001–2004 m. Kelmės krašto muziejus organizavo keletą kraštotyros ekspedicijų. Jų dalyviai rinko medžiagą apie dabartinio rajono teritorijoje buvusius dvarus. 2001 m., iš dalies remiantis informacija, kurią surinkome pirmosios ekspedicijos metu (daugiausiai tai buvo nuotraukos), taip pat medžiaga, kurią surinkome ruošiantis ekspedicijai, ir buvo atnaujintuose Kelmės dvaro vartuose buvusios Kelmės dvaro bibliotekos patalpoje įrengta



Užvenčio dvaro parko fragmentas. Danutės Mukienės nuotrauka

muziejaus ekspozicija „Kelmės krašto dvarai“, pasakojanti apie 28 mūsų rajono dvarus.

Apie Kelmės krašto dvarus medžiagą kaupiame nuolat. Muziejus turi dvarų kartoteką: dvarų pavadinimų abėcėlės seka turime sudėliotas korteles, kuriose pateikta žinoma informacija (kad ir menkiausia) apie mūsų krašto dvarus, palivarkus. Korteles turi tokias grafas: dvaro arba palivarko pavadinimas; vieta; buvęs savininkas; pastatai; teritorija; papildoma informacija; nuotraukos; eksponatai; mokslinio archyvo medžiaga; publikacijos. Ši kartoteka, atsiradus naujiems faktams, yra papildoma.

Kaupiamas ir mokslinis archyvas, daromos straipsnių, kuriuose aprašoma apie Kelmės krašto dvarus, įžymias kultūros, visuomenės asmenybes, gyvenusias dvaruose, kopijos. Pvz., turime gana nemažai sukauptą informacijos apie Kelmės, Beržėnų, Šaukėnų, Užvenčio, Gaštynų, Daustorių, Gelučių, Tytuvėnų, Obelynės, Pagryžuvio, Pakėvio, Pašakarnio, Pašiaušės, Pavandenės (Sakelių), Suvartuvos, Šilo Pavėžupio, Graužikų ir kt. dvarus. Kaupiamas ir nuolat papildomą Kelmės krašto dvarų fotografijų archyvą.

Dėkoju už pokalbį.

Linkiu Jums ir visam muziejaus kolektyvui didelės sėkmės!